

„Ha az Úr akarja és élünk...” (Jk 4,15) A dicsekvés bűne és kiváltsága a Jakab-levéiben

Az Isten akaratára (*Deo volente*) hagyatkozó, a holnap tervei elé az emberi élet mulandóságának alázatával és Isten gondviselésébe vetett bizalommal tekintő magatartás bibliai foglalatja a „jakabi feltétel” (*conditio Jacobaea*): „Ha az Úr akarja, akkor élünk, és ezt vagy azt fogjuk cselekedni.” (Jk 4,15) A mondás levélen belüli közvetlen és tágabb szöveggörnyezetét a szegény(ség) és gazdag(ság) fogalmi mentén kijelölt jellegzetes ősegyházi vallási, ideológiai konfliktus alkotja, ezért a jelen tanulmány vizsgálódása is ezen a témakörön belül mozog. Kiemelt figyelmet fordítunk a társadalomtudományi olvasatok eredményeire, ugyanakkor értelmezésünkben igyekszünk érvényesíteni azt a tényt, hogy Jakab levele a teljes újszövetségi levéltudományon belül a legszorosabb kapcsolatot mutatja a Jézus-hagyománnyal.

A levélen belül három szövegrész foglalkozik közvetlenül a szegénység és gazdagság témakörével (1,9–11; 2,1–13; 4,13–5,6). Az első (1,9–11) és a harmadik (4,13–16) kulcsfogalma a dicsekvés, kérkedés (*καυχάομαι*), a második egység kulcsfogalma pedig a személyválogatás (*προσωποληψία*). Amikor tehát a *conditio Jacobaea* mélyebb értelmét keressük, az előbbi kulcsfogalmak mentén elemezzük a három részt. Ezt megelőzően azonban a jakabi szegény–gazdag témára összpontosító kutatástörténetet vázolunk fel, továbbá a Jakab-levél és a Jézus-hagyomány kapcsolatának mibenlétét tekintjük át, hogy ezzel is előkészítsük a három szövegrész elemzését.

¹ Czire Szabolcs 1973-ban Székelykeresztúron született. Jelenleg a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karán tanít bibliai és társadalomtudományi tárgyakat. A történeti Jézus-kutatás témakörben doktorált 2007-ben. Szakmai tagságok: Westar Fellow (Jesus Seminar, USA), Romániai Felekezeti Bibliatársulat vezetőtanácsi tagja, a Romániai Bibliikusok Szövetségének tagja, a Keresztény Magvető teológiai folyóirat szerkesztőségi tagja.

1. Kutatástörténet

Az alábbi rövid kutatástörténeti áttekintésben azokra a művekre szorítunk, amelyek Jakab levelén belül a szegénység–gazdagság témáját tárgyalták, és amelyek hatása mindmáig érvényesül a kutatásban. Természetesen még ezzel a kettős korlátozással sem törekedhetünk teljességre.

A sort indokoltnak látszik Martin Dibelius 1921-ben megjelent kommentárjával kezdeni, ez fordulópontra jelentett a levél értelmezésében.² Dibelius sarkalatos álláspontja az, hogy műfajilag nem levélről, hanem parainetikus szövegről kell beszélnünk³, amelyben az általános érvénnyel megfogalmazódó erkölcsi intések sem az adott történelmi környezethez⁴, sem a szövegtesten belül nem kapcsolódnak koherensen egymáshoz⁵. Ebből a nézőpontból Dibelius mind a szegénységet, mind a gazdagságot jelképes vallási fogalmakként értelmezi, ahol a gazdagság a bűnösség, a szegénység pedig a kegyesség szinonimájává válik.⁶ Dibeliusnál tehát a szegény és gazdag nem tényleges társadalmi helyzetre utaló fogalmak, hanem a kegyes és a nem-kegyes vallási magatartás idealizált fogalmai: „A kegyesek szegényként tekintettek magukra, mert a szegénység vallási fogalommal vált.”⁷

² Dibelius, Martin: *Der Brief des Jakobus*. (Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament 15), 12. kiadás. Göttingen, 1984, Vandenhoeck & Ruprecht.

³ A későbbi bírálatok rámutattak arra, hogy Dibeliusnál a parainetikus fogalmának használata kidolgozatlan, annak sajátosan formatörténeti logikán belüli használatát kifogásolták, legélesebben Popkes, Wiard: *Adressaten, Situation und Form des Jakobusbriefes*. Vol. 125/126 SBS. Stuttgart, 1986, Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH. Ugyanakkor számos kiemelkedő kiadványban Dibelius parainetikusra épített inkoherecia-tétele kritikátlanul jutott érvényre. Lásd például Schlatter, Adolf: *Der Brief des Jakobus*. Stuttgart, 1956. Calwer (2. kiadás), vagy Schrage, Wolfgang: *Die ‚Katholischen‘ Briefe. Die Briefe des Jakobus, Petrus, Johannes und Judas*. (NTD, vol. 10), 1973, Vandenhoeck & Ruprecht Gm.

⁴ Dibelius ismételten int arra, hogy az olvasó ne keverje össze a parainetikus intéseket történelmileg megbízható kijelentésekkel („historische Angabe”), pl. i. m. 20., 162., 168.

⁵ A későbbi kutatás a levél belüli összekötő elemeket ismert fel, irodalomkritikai megközelítésben például Ernst Baasland (*Der Jakobusbrief als neutestamentliche Weisheitsschrift*, ST 36, 1982, 119–139), retorikai vizsgálattal Randall C. Webber (*Reader Response Analysis of the Epistle of James*, San Francisco: International Scholars Publications, 1996).

⁶ Dibelius: i. m. 57–59. Dibelius szerint ez a szegénységértelmezés közvetlenül a prófétai és zsolthár hagyomány folytatásaként jelentkezik a levélben belül.

⁷ Dibelius: i. m. 40 (kiemelés az eredetiben).

Martin Hengel az alapirányokat kijelölő klasszikus kutatási időszak másik nagy szerzője.⁸ Hengel a szegénység és gazdagság témáját a Pál-ellenes polémia összefüggésében tárgyalja, amely szerinte a teljes levelet jellemzi. Érvelésében két szintje van ennek a polémiának. Az egyikben a pogány-keresztény közösségek esnek kritika alá, főként az olyan nagy városokban, mint Korinthus, Athén, Efézus, kiemelten pedig Róma, amiért társadalmuk előkelőitől, „patrónusaitól” tették függővé magukat, akik számukra találkozóhelyet, jogi védelmet és egyéb előnyöket tudnak biztosítani. Hengel szerint a második fejezetben megjelenő aranygyűrűs férfi ilyen patrónusra utal. A levél polémiájában Pál okolható a gazdagoktól való függő viszony kiépítéséért (lásd Pál előkelő, főként kereskedő munkatársait), amely a gyülekezeteket elkerülhetetlenül a személyválogatás kényszerhelyzetébe juttatja.⁹ De nem csak a gyülekezetek kerültek ebbe a helyzetbe, hanem maga Pál is, és Hengel szerint itt érhető tetten a polémia élesebb, személyre irányuló hangja.¹⁰ Ebben a logikában a levél gazdag és szegény közti ellentéte lényegében a pogány-keresztény és zsidó-keresztény közösségek közti ellentétet jeleníti meg, ahol is Jakab a zsidó-keresztény közösség vallási korrumpálódása ellen száll síkra gazdagság-ellenes (és Pál-ellenes) polémiájával.

Elsa Tamez új kutatási csapást indított útjára, amelyben a szegénység és gazdagság immár nem vallási kategóriákat jelképeznek, hanem tényleges társadalmi valóságot írnak le. Tamez a maga megközelítését szándékoltan a felszabadítási teológia érzékenységgel hirdette meg¹¹, amit ma, két évtizeddel később, a posztkoloniális megközelítések egyik előfutárának tekinthetünk¹². A nyugati Jakab-értelmezések éles kritikájával indított kötetében a szegények és margina-

⁸ Több művében is tárgyalja a levelet, a legfontosabbak, amelyekre a tanulmány hivatkozásai épülnek: Hengel, Martin: *Der Jakobusbrief als antipaulinische Polemik*. In Uő: (szerk.): *Paulus und Jakobus: Kleine Schriften*. WUNT 141, Tübingen, 2002, Mohr Siebeck (3. kiadás). 511–548.

⁹ Hengel: i. m. 545.

¹⁰ Hengel szerint ezért nem illette kritikával Pál a Római Birodalom alatti társadalmi berendezkedést, ezért int Pál a hatalmat viselők iránti engedelmességre, és fogadja el még a rabszolgaság tényét is. Vö: i. m. 534–535.

¹¹ Tamez, Elsa: *The Scandalous Message of James: Faith Without Works Is Dead*. Spanyol eredeti: 1985. A revideált angol fordítást John Eagleson készítette: New York, 2002, Crossroad.

¹² Így tekintí Ingeborg Mongstad-Kvammen (*Toward a Postcolonial Reading of the Epistle of James James 2:1–13 in its Roman Imperial Context*, Leiden–Boston, 2013, Brill. 56). Természetesen a felszabadító teológia és a posztkoloniális teológia között teljes kronológiai folytonosság nem rajzolható meg, de több szerző esetében nyomon követhető az előbbiből az utóbbiba való elmozdulás.

lizáltak nézőpontját megszólaltató olvasatra törekszik, amely szerinte a levél eredeti szándékával egybeesik. Érvelése szerint ezt az olvasatot az időközben megváltozott társadalmi összetételű keresztény gyülekezetek kényelmetlennek érezték, és részint ez magyarázza a Jakab-levél „kánon-peremi” pozícióját.¹³ Tamez a levél címezésében szereplő „szórvány” (*διασπορᾶ*) kifejezést nem csak földrajzi, hanem társadalmi fogalomként is érti, és a levél keletkezése mögött az elnyomás, a nyomorúság léthelyzetében élő gyülekezet bátorítását látja. Érvelése szerint a megszólítottak maguk élnek ebben a marginalizált helyzetben, gazdasági, jogi, politikai és társadalmi szorongatásban, és a levélben ezért jelenik ismételen meg a szegények ellentétpárjaként az elnyomást megtestesítő csoportja, a gazdagok.¹⁴

A Jakab-levél szegénységre és gazdagságra fókuszált témakörének első önálló monográfiáját Pedrito U. Maynard-Reid készítette el.¹⁵ A kötetnek, amely lényegében egy történelmi nézőpontú szociológiai tanulmány, külön értéke a metodológiai kérdésvetetés részint a mai társadalomtudományi módszerek alkalmazhatóságáról, részint pedig az ősegyház társadalmi rekonstrukciójának datálási problematikájáról. A négy szegény–gazdag tematikát felmutató perikopát (Jk 1,9–11; 2,1–13; 4,13–17; 5,1–6) igyekszik az első századi mediterrán társadalom rétegződéseinek összefüggésében elhelyezni, majd a zsidó, illetve keresztény irodalom szegényekre és gazdagokra vonatkozó tanításainak térképén elrendezni. Ezek alapján amellet érvel, hogy a levél a szegények nézőpontját szóltatja meg, akik oldalán Isten is áll.¹⁶ Velük szemben állnak a gazdagok különféle csoportjai, akik képviselőiből a levél hármat sorakoztat fel: a 2. fejezetben a pénzügyekkel foglalkozók (pénzváltók, bankárok, tőkések), az 1. és 4. fejezetben a kereskedők, míg az 5. fejezetben a nagygazdák (mezőgazdaság) csoportja jelenik meg. Maynard-Reid tehát újabb szempontokat vonultat fel arra nézve, hogy a Jakab-levélen belül a szegénység és gazdagság témáját a társadalmi valóság összefüggésében kell megközelíteni, és azt nem szabad vallási normák által relativizálni vagy spiritualizálni.¹⁷

¹³ Tamez: i. m. 4–5.

¹⁴ Tamez: i. m. 12–38. A *διασπορᾶ* értelmezésében John H. Elliot híres szociológiai exegézisére támaszkodik, amelyben Elliot az 1Pét levél címzettjeinek társadalmilag elidegenedett helyzetét írja le (*A Home for the Homeless: A Sociological Exegesis of 1 Peter, Its Situation and Strategy*. Philadelphia, 1981, Fortress Press. 21–58).

¹⁵ Maynard-Reid, Pedrito U.: *Poverty and Wealth in James*. Maryknoll, 1987, Orbis.

¹⁶ Maynard-Reid: i. m. 97–98.

¹⁷ Hasonló szociológiai módszertani utat jár végig, és hasonló eredményre jut Ahrens, Matthias: *Der Realität Widerschein oder Arm und Reich im Jakobusbrief: Eine sozial-*

Az utóbbi másfél évtized kutatásaiban felismerhető tendencia az anyagi, illetve a spirituális fogalomértés tengelyének egyensúlyba hozása. Ennek egyik kiemelkedő úttörője Wesley Hiram Wachob, aki nem csak ebben az egyensúlykeresésben kiemelkedő, hanem egy egészen új kérdéskör központba emelésével is, nevesül a Jakab-levél és a történeti Jézus kapcsolatának vizsgálatával.¹⁸ Wachob szerint a Jakab-levél kulcsverse a 2,5¹⁹, amely egy Q-ban (Mt 5,3) megőrzött jézusi mondás – „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa” – retorikai aktualizálása. E szerint a levél középpontjában a történeti Jézus azon ígérete áll, amely szerint az Isten országát a szegények öröklik. Így a szegénység fogalmának egyszerre van identitási, társadalmi és életvitelre utaló normatív jelentésköre.²⁰ Ennek a jelentéskörnek a feltárására Wachob legalkalmasabbnak a retorikai elemzést tartja, amely – több alkalmazójával ellentétben – kötelezően ki kell, hogy terjedjen az adott retorikai teljesítmény társadalmi jelentőségére, mert minden retorikai alakítás célja a „megszólítottak társadalomról való gondolkozásának és a viselkedésüknek a megváltoztatása”.²¹ Ilyenformán a retorika mindig magán viseli a szituacionalitás és a társadalmi diskurzus jegyeit. Megértése pedig lehetetlen az adott társadalmi szövet feltárása nélkül. Wachob következtetése az, hogy Jakab retorikája, amelynek célja a közösség identitásának építése és a megfelelő viselkedés határainak a kijelölése, a zsidó kultúra irányában szubkultúrát képviselő, a közvetlen társadalmi környezetet jelentő görög-római kultúra irányában pedig ellen-kultúrát megjelenítő. Az utóbbira jó példa a személyválogatás nélküli, mindenkit egyenlőként kezelő magatartást szorgalmazó jézusi mondás kiterjesztése, amely éles ellentétben áll a római társadalmi berendezkedés rétegzettségével.²² A szegénység tehát itt egyszerre társadalmi és vallási fogalom, léthelyzetből normatívvá emelt tartalommal, így lényegében a keresztény önmegjelölés szinonimája.²³

geschichtliche Untersuchung. Berlin, 1995. Következtetése, hogy nem a szegények kegyessége (*Armenfrömmigkeit*), vagy a szegénységben megvalósuló pietizmus a levél témája, hanem egy kegyetlen társadalmi valóságban élő keresztény közösség élete (138).

¹⁸ Wachob, Wesley H.: *The voice of Jesus in the social rhetoric of James*. (SNTSMS 106), Cambridge, 2000, Cambridge University Press.

¹⁹ „Figyeljete csak ide, szeretett testvéreim: vajon nem Isten választotta-e ki azokat, akik a világ szemében szegények, hogy hitben gazdagok legyenek, és örököljék azt az országot, amelyet Isten az őt szeretőknek ígért?”

²⁰ Wachob: i. m. 195–200.

²¹ Uo. 1.

²² Uo. 197–198.

²³ Wachob felhívja a figyelmet a „lelki szegény” (önként szegény) kategóriára, amely egyszerre foglalta magában a nagyobb számú anyagilag szegény és a kisebb számú anyagilag gazdag tagságot. Vö.: i. m. 195–196.

David H. Edgar monográfiája több ponton is Wacomb munkájának a továbbgondolásaként értékelhető.²⁴ Bár nem retorikai, sokkal inkább társadalomtudományi és nyelvészeti megközelítési módszertant alkalmaz, itt is a Jk 2,5 képezi a levél megértésének központi versét (egyben a mű címét), továbbá ugyancsak a Jézus-hagyomány oldaláról közelít a levélhez. Erősen építve Gerd Theissen vándorradikalizmusról szóló elméletére, a levélben szereplő szegényeket Jézus vándortanítói életmódját folytató tanítványainak tekinti, akik az ősegházi közösségekben nagy tekintéllyel bírtak. Edgar szerint a levél egy olyan meghasonlás ellen száll síkra, amelyben az isteni (jézusi) üzenetet hordozó szegény vándortanítók gyülekezeten belüli tekintélyét egyre inkább felváltja a közösség anyagi és egyéb támogatását biztosító gazdag patrónusok tekintélye. A környező társadalom normáinak gyülekezeti átvétele, a rangok szerinti „személyválogatás” (*προσωπολημπτέω*) jelképes elfordulást jelent az Isten gondviselésébe vetett bizalomtól a gazdagok támogatásába vetett bizalom felé.²⁵

A szegény–gazdag témakörére kihegyezett kutatástörténet áttekintését az utóbbi néhány év két olyan művével zárjuk, amelyek posztkoloniális nézőpontból közelítettek a Jakab-levélhez. Az úttörő munkának Ingeborg Mongstad-Kvammen 2013-ban könyvként megjelent doktori disszertációját tekinthetjük, amely a Jk 2,1–13 szakasz részletes elemzését végzi el.²⁶ A megközelítés újdonsága, hogy a gazdag és szegény fogalmak számára a Római Birodalmon belüli rangsorolási rendszerben finomabb árnyalásokat lehetővé tevő kategóriákat sorakoztat fel. Ezt számára az a feltevés indokolja, amely szerint a levél a Birodalom egyik városában keletkezett (abban élő gyülekezetet szólít meg). Következtetése az, hogy a Jakab-levél nem arról szól, hogy a gyülekezet tagjai hogyan viszonyuljanak a szegényekhez, illetve a gazdagokhoz, hanem arról, hogy a római birodalmi adminisztráció képviselőivel milyen viszonyrendszerben helyezték el magukat.²⁷ A norvég Bibliatársulat elnöke a további kutatás szükséges irányának kijelölésével zárja a művét, amely szerint az újabb posztkoloniális kutatásoknak arra kell irányulnia, hogy „Milyen hatást gyakoroltak, és miként befolyásolták a Nyugat birodalmi Jakab levelének az értelmezését?”²⁸

²⁴ Edgar, David H.: *Has God not Chosen the Poor? The Social Setting of the Epistle of James*. (JSNTSup 206), Sheffield, 2001, Sheffield Academic Press.

²⁵ Uo. 137.

²⁶ Mongstad-Kvammen, Ingeborg: *Toward a Postcolonial Reading of the Epistle of James James 2:1–13 in its Roman Imperial Context*. Leiden–Boston, 2013, Brill.

²⁷ Uo. 223.

²⁸ Uo. 227

Lényegében ettől a kérdéstől indul el K. Jason Coker, aki a 2015-ben megjelent kötetében széles posztkoloniális elméleti keretet felvonultatva vizsgálja Jakab levelét.²⁹ Coker érvelésében egy korai, autentikus levéllel van dolgunk, amely Jeruzsálemben keletkezett, s ezért alkalmas a „nativista” elemzésre, amelyben a tisztaság és az erkölcsi tökéletesség a jeruzsálemi zsidó ősegyházi identitásépítés elemeiként funkcionálnak, és egyszersmind kritikai ellenhangot képviselnek a Római Birodalom értékrendjével, illetve az azt integráló páli „hibrid” misszió nyomán létrejött új identitással szemben. Ebben a megközelítésben a „szegény” az előbbi, natív jeruzsálemi hívőt jelképezi, míg a „gazdag” a kolonializált diaszpórábeli utóbbit.

2. Jézus-hagyomány a Jakab-levéiben

Feltűnő a szoros kapcsolat Jakab levele és a szinoptikusoknál megjelenő Jézus-hagyomány között. Elhibázott lenne minden olyan Jakab-értelmezés, amely ezt a jelenséget figyelmen kívül próbálja hagyni. A kapcsolatot röviden David Edgar már említett műve alapján tekintjük át.³⁰ A mindössze 108 versből álló Jakab-levéiben mintegy 80 evangéliumi vers visszhangját lehet felismerni. A „visszhang” kifejezés használata szándékos, mert a Jézus-hagyomány tükröződése rendkívül változatos formában jelenik meg a levélben, az idézéstől (Jk 5,12) a hasonló kifejezések, illetve szófordulatok használatán át (1,5; 5,9; 2,5) a hasonló témaválasztásig (2,1–13; 4,13–16) számos formát ölt magára. A nehézség részét képezi, hogyha külön-külön vizsgáljuk meg ezeket a helyeket, szó szerinti egyezést egyetlen esetben sem lehet kimutatni az evangéliumi párhuzamaikkal.³¹ Összességében tekintve azonban ezt a nagyszámú párhuzamot, nem lehet azt az ősegyházi ethosz véletlenszerű leképeződésének tekinteni.

Nem lehet most célunk részletekbe menően áttekinteni e komplex viszonyrendszer megoldási javaslatait, mindössze néhány olyan következtetés felmutatására vállalkozhatunk, amelyek az utóbbi évtizedek erre irányuló kutatásából

²⁹ Coker, Jason K.: *James in Postcolonial Perspective: The Letter as Nativist Discourse*. Minneapolis, 2015, Fortress Press.

³⁰ A vonatkozó irodalom áttekintése után Edgar a párhuzamba állítható versekről a szerint, hogy milyen szintű egyezés ismerhető fel, részletes táblázatot készít. Lásd Edgar: i. m. 75–94.

³¹ Ez alapján merül fel egyeseknél az a következtetés, hogy itt lényegében nincs többről szó, mint egy közös ősegyházi ethosznak az érvényesüléséről. Lásd pl. Spitta, Friedrich: *Zur Geschichte und Literatur des Urchristentums*. Göttingen, 1896, Vandenhoeck & Ruprecht. 158–178.

kikristályosodni látszanak. Tesszük mindezt azzal a szándékkal, hogy a Jakab-levélen belül tükröződő szegény–gazdag ősegyházi konfliktus valószínű társadalmi környezetét és üzenete jellegét be tudjuk határolni a vonatkozó szövegrészek értelmezése számára.

Megállapítást nyert, hogy az általunk Q-forrásként ismert mondásgyűjteménnyel áll fenn a legtöbb jakabi párhuzam.³² Itt azonban azonnal hozzá kell tenni, amit az aprólékos vizsgálat egyértelművé tesz: Jakab időnként a Mt-i, időnként pedig a Lk-i hagyományon belül megőrzött Q anyaggal – különösen is a hegyi beszéd/mezei prédikáció esetében – mutat, közelebbi pontokon párhuzamot, ami alapján felmerül az a sejtés, hogy Jakab a Q-hoz tartozó hagyományt egy korábbi, még a szinoptikusok általi írásos rögzítés előtti állapotában ismerhette. A kapcsolat természete túl összetett ahhoz, már csak a Q-forrás hipotetikus jelleg miatt is, hogy könnyű megoldást lehetne javasolni.

Az irodalmi viszony elemzése helyett célravezetőbb a közös témák mentén áttekinteni a Jakab-levél és a Jézus-hagyomány összhangját. Edgar a teljes párhuzamba állítható anyag részletes taxonómiai vizsgálatára építve hét ilyen témakört különít el, mint amelyeket nagy bizonyossággal lehet párhuzamként felmutatni.³³ Ezeket a közös témákat röviden az alábbiakban tekintjük át.

a. Az alázatosak és a marginalizáltak kedvező helyzetének kinyilvánítása. A Jézus hagyomány e sarkalatos ismérve, amely jókora feszültséget hordoz a kiemmizettek státusa és helyzetük kedvező fényben való bemutatása között, a Jakab-levélben is meghatározó téma, kiemelten a *ταπεινός* (1,9–11) és a *πτωχός* (2,1–13) kifejezések használatának összefüggésében.

b. Státusreverzió. Szoros összefüggésben az előbbi témával, a gazdagok és szegények, a gőgösek és az alázatosak, az önmagukban elegek és a semmivel nem rendelkezők közti státuscseré témája szintén közös az evangéliumi Jézus-hagyományban és a Jakab levélben (konkrétan ez a témája az 1,9–11-nek, de idesorolható a 2,5 és a 4,7–10 is).

c. Eszkatológiai váradalom és végső státusreverzió. Isten világrendjének mérlegén már a földi életben más megítélés alá esnek az emberek, mint azt társadalmi státusukból vagy helyzetükből várnánk, de ez a megítélés véglegessé és teljes-

³² Ennek korábbi részletes elemzését Hartin, Patrik J. végezte el: *James and the Q Sayings of Jesus*. (JSNTSup 47), Sheffield, 1991, JSOT Press. Lásd továbbá újabb összefoglalásként: Nolland, John: *The Non-Synoptic Jesus: An Introduction to John, Paul, Thomas, and Other Outsiders of the Jesus Quest*. In: Holmén, Tom – Porter, Stanley E. (szerk.): *Handbook for the Study of the Historical Jesus*, Leiden–Boston, 1933–1996, Brill, Vol. III., kiemelten 1969–1971.

³³ Edgar: i. m. 68–72

sé az eszkatológiai jövőben válik. Ezért a próbatétel és ítélet váradalma örömmel kell, hogy eltöltse a szegényt, és félelemmel a gazdagot. A téma változatos formában jelenik meg a Jakab levelében, az ítélet témájától (4,11–12; 5,9) az állhatatosságra biztatáson át (5,11) a földi és mennyei kincsek felvonultatásáig (5,2–3) és Isten olyan bemutatásáig, mint akinek egyedül van hatalma megőrizni vagy elveszteni az embert és a világot (4,12).

d. Radikális tanítványi magatartás. A környező világ számára megszokott, sőt elvárt viselkedéssel szembeni radikális értékrendet tükröző magatartás Jézus-hagyományból ismert jelensége visszatérő témája Jakab levelének is. Mindezt az Isten világtrendjéhez, akaratához való igazolás legitimálja (1,22–25). Ilyen összefüggésben jelenik meg a nagy parancsolat (2,8), de ide kell sorolnunk a Shemára történő utalást is (2,19).

e. Isten irgalma az ítéletben. Az eszkatológiai ítélet és Isten irgalmának együttállása Jézus tanításának jellegzetes vonása. Ennek szelleme tükröződik „az irgalom győzelmet arat az ítélet fölött” (2,12–13) jakabi tanításban, de a gyógyulás és bűnbocsánat témájában is (5,14–20).

f. Teljes Istenre hagyatkozás. A radikalitásig fokozott Istenre hagyatkozás alapja az a meggyőződés, hogy minden (jó) adója egyedül Isten (1,17), aki ad mindazoknak, akik kérik őt (1,5). Ugyanez jut kifejezésre negatív fogalmazásmódban a 4,2–3-ban.

g. A hatékony imádkozás. A fentivel szoros összefüggésben áll a hatékony imádkozás evangéliumi témája, amely szintén hangsúlyosan van jelen a Jakablevelben (1,5–6; 5,13–18).

3. A gazdag dicsekedjék megalázott voltával

3.1. A szövegrész

Jk 1,9–11 (RÚF)

⁹A szegény sorsú (*ταπεινός*) testvér a méltóságával (*ὑψει αὐτοῦ*) dicsekedjék (*καυχάομαι*), ¹⁰a gazdag (*πλούσιος*) pedig megalázott voltával (*ταπεινώσει αὐτοῦ*), mert elmúlik mindez, mint a mező virága. ¹¹Mert felkel a nap nagy hősséggel, és elszáritja a füvet; a virága elhull, és szépsége elvesz. Így sorvad el vállalkozásaiban (*πορεία – járás, út*) a gazdag is.

3.2. A dicsekvés tilalma és jogosultsága

A görög szövegben a $\delta\epsilon$ (de, pedig) kötőszócska világosan jelzi, hogy a szövegesség közvetlenül kötődik a levél korábbi verseihez, annak érvelésére épül. Mind az 1,2–18, mind pedig az 1,9–11 az emberi léthelyzet amúgy negatív körülményeinek pozitív értékelésével kerül bevezetésre. Az előbbi a kísértések és próbatételek örömeire mutat („Teljes örömmek tartásatok, testvéreim, amikor különböző kísértésekbe estek, tudva, hogy hitetek próbája állhatatosságot eredményez.”), az utóbbi a megalázottság, az alacsony sorsúság kiváltságára („A szegény sorsú testvér a méltóságával dicsekedjék”). A szegénység ilyen – megszokottól eltérő³⁴ – pozitív (eszkatologikus) fényben való bemutatása a Jézus-hagyomány jellegzetes vonásának tekinthető, mint ahogy az a szemlélet is, hogy a gazdagok jelenleg élvezett magas státusában való biztonság hosszabb távon kevesebbnek bizonyul, mint a szegények jelenlegi alacsony státusának Istenre vetített biztonsága. Jakab tehát nem annyira a státusról beszél, sokkal inkább a kettős státusreverzióról, amely szintén Jézus tanítását tükrözi vissza: mindenki, aki felmagasztalja magát, megaláztatik és fordítva.³⁵ Lukács különösen érzékenyen jeleníti meg ezt a témát, ez a központi üzenete számos olyan helynek, ahol a megalázott felemeléséről és megelégtetéséről, a gazdag és öntelt kisemmizéséről van szó (pl. Lk 1,52–53; 12,220; 16,25). Jakab a hamis biztonság illúzióját állítja szembe a státuscserre bekövetkeztének bizonyosságával. Rámutatva arra, hogy a „kapzsi gazdagok” látszólagos biztonsága nem tévesztheti meg a „degradált szegényt”, szavait vigasztalónak, öröme okot adónak szánja.³⁶

A rész értelmezése általában a szegény/gazdag, illetve a szegénység/gazdagság fogalmain belül történik. Újabban azonban számos, főként kulturális antropológiában jártas kutató felhívja a figyelmet arra, hogy az antik mediterrán világon belül a szegény (*ταπεινός*) és gazdag (*πλούσιος*) itt is előforduló fogalmi jelentősen szélesebb jelentést hordoztak, mint azok posztindusztriális megfelelői, amikor is a gazdasági/anyagi helyzet vált a társadalmi státus meghatározó elemévé. A bibliai korban az egyén vagy közösség értékének meghatározó eleme a „becsület” volt, amely csak részben állt összefüggésben az anyagi javakkal való ellátottsággal.³⁷ A *ταπεινός* elsődleges jelentése erre jól rávilágít: alacsony, ki-

³⁴ A szokatlan használat első századi elemzéséhez Maynard-Reid: i. m. 38–39.

³⁵ Lásd például Mt 23,12; Lk 14,11; 18,14.

³⁶ A téma részletes bemutatását nyújtja: Batten, Alicia: The Degraded Poor and the Greedy Rich: Exploring the Language of Poverty and Wealth in James. In Neufeld, Dietmar (szerk.): *The Social Sciences and Biblical Translation*. Atlanta, GA, 2008, SBL. 65–77.

³⁷ Moxnes, Halvor: Honor and Shame. In: Rohrbaugh, Richard L. (szerk.) *The Social Sciences and New Testament Interpretation*. Peabody, MA, 1996, Hendrickson. 19–40.

csiny, alázatos. Ez gyakran társult anyagiakban való hiánnyal, de a *ταπεινός* fogalma nem erre utal elsősorban, hanem a társadalmi státusra, a megalázottságra, a mások viszonylatában levő alacsonyagra.³⁸ A LXX fogalomhasználatában is ez a jelentés a meghatározó.³⁹

Míg a „gazdag” esetében sem itt (1,10) sem a későbbiekben (2,6–7; 5,1–6) nincs egyértelmű utalás arra, hogy a gyülekezet tagja lenne, az 1,9-ben a „szegény” mellett a testvér (*ἀδελφός*) kifejezést találjuk. Ez egyértelmű utalás arra, hogy őket Jakab a „szórványban élő tizenkét törzs” megnevezéssel illetett gyülekezetekhez tartozónak tartja.

Az itt felmutatott öröm tehát a státusreverzió eszkatológiai bizonyosságában gyökerezik, amelyben a földi rend összefüggésében érzékelhető nehézség feloldódik az Isten világtrendjének távlatában. A vigaszra – újra paradox módon – az emberi lét mulandósága ad okot: a gazdag útjai oly bizonyossággal sorvadnak el, mint a mező virága.⁴⁰ A kép újra az evangéliumokat idézi, ahol a gazdagság és a kemencébe vetett fű képével együtt találkozunk (Q 12,28), de általában összhangban áll az Ószövetséggel, ahol gyakran találkozunk az emberi élet tünékeny, mulandó jellegének a vegetáció hervadásán keresztüli képi ábrázolásával (pl. Jób 14,2; Zsolt 37,2; 103,15)⁴¹. E mulandó, átmeneti emberi természet oktalanná tesz minden Isten előtti dicsekvést, az kizárólag Isten részéről lehet indokolt. (Jer 9,23–24) Jakab itt mégis dicsekvésre buzdít. Míg a gazdag, aki szerencsés helyzete miatti hamis biztonságban él, csak eljövendő megalázott voltával dicsekedhet, addig Jakab arra biztatja a „szegényt”, hogy dicsekedjék méltóságával, mely Isten cselekvése által oly bizonyos, mint a mező virágának sorvadása.

³⁸ Grundmann, Walter: „ταπεινός κτλ.” In Kittel, Gerhard – Friedrich, Gerhard (szerk.): *Theological Dictionary of the New Testament*. Grand Rapids, 1964, Eerdmans, VIII. kötet. 1-26.

³⁹ A „szegénység” Isten előtti alázat (Péld 16,19; Ézs 25,6), amely Isten szimpátiájára és segítségére számíthat (Péld 3,34, Zsolt 101,18; Ézs 49,13; 54,10–11; Ez 17,24; 21,23; Jób 5,11).

⁴⁰ Az itt használt *ἀπόλλυμι* (elveszít, elpusztít, megsemmisít, elsorvad) ige a szinoptikus evangéliumokban többször is eszkatologikus felhanggal fordul elő (Mk 8,35; Mt 10,28. 39), és így köszön vissza a Jk 4,12-ben is. Vö. Edgar i. m. 148.

⁴¹ A Jk 9,11 természeti képeinek részletes elemzését nyújtja Gemünden, Petra von: *Vegetationsmetaphorik im Neuen Testament und seiner Umwelt*. (Novum Testamentum et orbis antiquus 18) Göttingen, 1993, Vandenhoeck & Ruprecht. 305–306.

4. Ne legyetek személyválogatók

4.1. A szövegrész

Jk 2,1–9 (RÚF)

¹Testvéreim, amikor a dicsőséges Urunkba, Jézus Krisztusba vetett hitetek szerint éltek, ne legyetek személyválogatók (προσωπολημψία). ²Mert ha belép hozzátok a gyülekezetbe (συναγωγήν) fényes ruhában egy aranygűrűs (χρυσοδοκτύλιος) férfi, és ugyanakkor egy szegény (πτωχός) is belép kopott ruhában, ³és ti arra figyeltek, aki a fényes ruhát viseli, sőt ezt mondjátok neki: „Te ülj ide kényelmesen”, a szegényhez pedig így szóltok: „Te állj oda”, vagy „Ülj le ide a zsámolyomhoz”, ⁴nem kerültetek-e ellentmondásba önmagatokkal (διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς – önmagatokban megkülönböztök), és nem lettetek-e gonosz szándékú bírakká? ⁵Figyeljete csak ide, szeretett testvéreim: vajon nem Isten választotta-e ki azokat, akik a világ szemében szegények (πτωχοὺς τῷ κόσμῳ), hogy hitben gazdagok legyenek (πλουσίους ἐν πίστει), és örököljék azt az országot, amelyet Isten az őt szeretőknek ígért? ⁶De ti megszégyenítettetek (ἡτιμάσατε – tisztességtelenséggel illet) a szegényt. Vajon nem a gazdagok hatalmaskodnak-e rajtatok, nem ők hurcolnak-e titeket törvény elé? ⁷Nem ők káromolják-e azt a szép nevet (καλὸν ὄνομα), amelyről titeket elneveztek? ⁸Ha ellenben betöltitek a királyi törvényt (νόμον τελεῖτε βασιλικὸν) az Írás szerint: „Szeresd felebarátodat, mint magadat!”, helyesen cselekedtek. ⁹De ha személyválogatók vagytok, bűnt követtek el, és a törvény mint törvény-szegőket marasztal el titeket.

4.2. Az alaptétel

A Jk 2,1 verse egyike az Újszövetség nyelvtani rejtélyeinek:

Ἀδελφοί μου, μὴ ἐν προσωπολημψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης.

A magyar fordítások eltérő megoldásokat javasolnak.⁴² A nehézséget az jelenti, hogy az állítmány többes számú imperatívuszban megjelenő tagadás: *μὴ ...*

⁴² Néhány fontosabb fordítás: Káldi-Neovulgáta: „Testvéreim, a mi dicsőséges Urunkban, Jézus Krisztusban való hitetek legyen mentes minden személyválogatástól.” Szent István Társulat: „Testvéreim, Urunk, a megdicsőült Jézus Krisztus hitét ne személyválogatás-

ἔχετε. Az állítmányt minősítő viszonyzó ezt a személyválogatással kapcsolja össze (ἐν προσωπολημψίαις), mindezt a hitre (πίστις) vonatkoztatva. Tehát szó szerint úgy lehetne a mondat elejét fordítani, hogy „nem lehet a személyválogatás- (állapotá)ban hitetek...” A nagyobb nehézséget viszont a mondat második része jelenti. Ugyanis a genitívuszos szerkezet két fordítást tesz lehetővé, szubjektív és objektív birtokos módot: „a mi Urunk, Jézus Krisztusban való hitetek” vagy „a mi Urunk, Jézus Krisztusnak a hite”. Lényegében az utóbbit találjuk a Szent István Társulat fordításában: „Jézus Krisztus hitét”.⁴³ A mi értelmezésünk is ezt a változatot követi, tehát az első mondat értelmét így adjuk vissza:

„Testvéreim, nem lehet a személyválogatás állapotában a mi dicsőséges Urunk, Jézus Krisztus hite bennetek.”

Ez a fordítás sejtetni enged, hogy a levélíró által megszólítottak Jézus Krisztus hitének hordozóiként tekintettek magukra, és ez által érthetőbbé válik az az ideológiai konfliktus, amely a gyülekezet tagjaiban feszült a gyülekezetet felkéréső szegény (Jézus vándortanítói mozgalmának tagjait idéző) és gazdag (a gyülekezet túlélését segíteni tudó patrónus vagy patrónusjelölt) láttán. Mielőtt a személyválogatás tiltásának problematikáját megvizsgáljuk, tekintsük meg, hogy miként is kerül bemutatásra a szövegrészben a „szegény” és a „gazdag”.

4.3. A „látogatók” bemutatása

A 2. vers a következő helyzetet szemlélteti: „ha belép hozzátok a gyülekezetbe” egy gazdag és egy szegény. A gyülekezet itt használt fogalma a συναγωγήν, amelyről tudjuk, hogy a korábbi időben inkább a közösség összegyülekezésére utalt, ritkábban az istentisztelet helyére.⁴⁴ A nehezebb kérdés, hogy a két képzelt „belépő” a gyülekezet tagja-e vagy csak alkalmi látogató. Másként fogalmazva: az Ἀδελφοί μου megszólítás⁴⁵ köréhez tartozók-e vagy sem. Azok a kutatók, akik

sal tartásotok.” Békés-Dalos: „Testvéreim! Ha hisztek dicsőséges Urunkban, Jézus Krisztusban, ne legyetek személyválogatók.” Magyar Bibliatársulat (RÚF): „Testvéreim, amikor a dicsőséges Urunkba, Jézus Krisztusba vetett hitetek szerint éltek, ne legyetek személyválogatók.”

⁴³ Ezt az objektív birtokos fordítást javasolja Wallace, Daniel B.: *Greek Grammar Beyond the Basics: An Exegetical Syntax of the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1996, 116, 114. jegyzet. Nem így Hartin (i. m. 117) és Wachob (i. m. 65).

⁴⁴ E jelentés általános érvényt nyert Howard C. Kee tanulmánya óta: *Defining the First Century Synagogue: Problems and Progress*. NTS 41, 1995. 481–500.

⁴⁵ Az ún. katolikus levelek közül Jakab használ a leggyakrabban testvér-terminológiát, a rövid levélben mintegy tizenkét esetben (1,2; 2,1. 14; 3,1. 10. 12; 4,11; 5,7. 9. 10. 12. 19). Az *ἀδελφοί* önálló formájú használata különösen ritka, mindössze a 2Pét 3,15-ben és az 1Jn 3,13-ban fordul elő. A női *ἀδελφῆ* (Jak 2,15) egyetlen másik előfordulása a 2Jn 13. Az

közvetlenül a második fejezet szövegére támaszkodnak, általában nemmel válaszolnak. Ennek fő érve az, hogy mindkét személy mint ismeretlen kerül bemutatásra a gyülekezet számára, csupán külső ismérvek, megjelenésük alapján.⁴⁶ Néhányan, akik a második fejezetet az első fejezet próbatételeinek összefüggésében olvassák, a szóban forgó helyzetet nem gyülekezeti-istentiszteleti helyzetként látják, hanem törvényszéki szituációban, amikor is két gyülekezeti tag pereskedik egymással. Ezt részletes érvelés mentén újabban Ward vetette újra fel, de erre vonatkozó érveit közvetlenül a szövegben (különösen a 2,1-ben) semmi nem támasztja alá.⁴⁷ Nem célravezető az a spekulatív megközelítés sem, amely a gazdagokhoz való vallásos viszonyulás eszmei távlatából próbálja valószínűsíteni az adott személy lehetséges viszonyát a gyülekezettel.⁴⁸ Fontosabb kérdés, hogy egy a társadalmi ranglétrán magasabban levő, jólétben élő személy miért látogatna meg egy gyülekezetet? Ilyen irányú pusztán kíváncsiságot nem tudunk dokumentálni az első századokból, azonban az akkori társadalmi rendszer utóbbi évtizedek kutatásaival egyre gyarapodó ismerete plauzibilis magyarázatot kínál. Az akkori patrónus-kliens jellegű vertikális társadalmi berendezkedés kölcsönös előnyöket biztosított a különféle társadalmi rétegekhez tartozók számára.⁴⁹ A magasabb rangú ember becsületének társadalmi elismertségéhez hozzátartozott, hogy alacsonyabb rangúak számára közvetítő szerepet töltsön be a politikai képvisellettől a különféle forrásokhoz való hozzáférésig.⁵⁰ Csakhogy ezekből a kutatásokból azt is tudjuk, hogy a gazdag embert az alacsonyabb rétegekhez tartozók

újszövetségi levélirodalom egészén belüli szóhasználat áttekintéséhez lásd Aasgaard, Reidar: *'My Beloved Brothers and Sisters!' Christian Siblingship in Paul*. (Early Christianity in Context). JSNTSup 265, London, 2004, T&T Clark. Arról, hogy a testvérterminológia Jakab levelén belül bír-e strukturális funkcióval, lásd Moo, Douglas: *The Letter of James*. (The Pillar New Testament Commentary) Grand Rapids, 2000, Eerdmans. 100–101.

⁴⁶ Dibelius (i. m. 85.) óta nagyon sokan a gyülekezet számára idegennek tekintik a két látogatót, újabban például Burchard, Christoph: *Gemeinde in der strohernen Epistel: Mutmassungen tiber Jakobus*. In Lührmann, D. – Strecker, D. (szerk.): *Kirche (Festschrift Günther Bornkamm)*. Tübingen, 1980, J. C. B. Mohr. 315–328; Hoppe, Rudolf: *Jakobusbrief*. (Stuttgarter Kleiner Kommentar zum Neuen Testament, 15) Stuttgart, 1989, Katholisches Bibelwerk. 52; Edgar: i. m. 116–117.

⁴⁷ Ward, Roy B.: *Partiality in the Assembly: James 2:2–4*. HTR 62, 1969. 87–97.

⁴⁸ Lásd például Krabbendam, Henry: *The Epistle of James. Tender Love in Tough Pursuit of Total Holiness. A Commentary*. Bonn, 2006, Verlag für Kultur und Wissenschaft. 264.

⁴⁹ Johnson, Terry – Dandeker, Christopher: *Patronage: Relation and System*. In Hardill, Andrew (szerk.): *Patronage in Ancient Society*. London, 1989, Routledge. 219–242.

⁵⁰ Az evangéliumokban és az ApCsel-ben is számos példával találkozhatunk. Átfogó tárgyalásához lásd Elliot, John H.: *Patronage and Clientage*. In Rohrbaugh, Richard L. (szerk.) *The Social Sciences and New Testament Interpretation*. 144–156. Az első századi

fenntartással fogadták mint olyant, aki a korlátolt javak világában gazdagságával nem csak lehetőséget jelentett, de egyszersmind a mások szegénységének okozóját is. E kettős viszonyulást láthatjuk a Jk 2. fejezetében: a gyülekezet részéről a tiszteletadás, a levélíró részéről az elmarasztalást ezért a „személyválogatásért”.

Jakab a gazdag személyt úgy mutatja be, mint aki külső ismertető jegyként aranygyűrűt (χρυσοδακτύλιος) és fényes ruhát (έσθητα την λαμπράν) visel. Ugyanakkor annak a társadalmi csoportnak a képviselője, akik a gyülekezet tagjait a törvény elé hurcolják, és akik káromolják „azt a szép nevet” (καλὸν ὄνομα)⁵¹, amelyről őket elnevezték? Tehát a látogató bemutatása után Jakab hangot vált, és már egészen világosan nem egy emberről beszél, hanem egy társadalmi csoportról, a „gazdagokról” (πλούσιοι, 6. vers), akikkel kapcsolatban a gyülekezet tagjainak általános, mindennapi tapasztalatai lehettek a 6. és 7. versekben. Itt tehát már magatartásról, vallási értelemben minősíthető kategóriáról esik szó. Ilyenformán releváns kiegészíteni a gazdagokról itt elhangzottakat a 4. és 5. fejezet képeivel. A 4,13-ban a kereskedők kérkedése (άλαζονεία) kerül szemléltetésre, amikor is nem gondolva az Úr akaratára, a holnapot nagy magabiztossággal tervezik (lásd alább). Bűneik listája az anyagi harácsolással egészül ki (mulandó kincsek gyűjtése, munkások bérének visszatartása, dőzsölő életmód, 5,1–5) majd az igazak elítélésével és megölésével (5,6) tetőződik.

A szegények megnevezésére a 2. fejezet a jézusi hagyományból jól ismert *πτωχὸς* kifejezést használja.⁵² A *ptókosz* jelentése a gazdasági értelmén túl szoros összefüggést mutat a szégyenérzettel, a megalázottsággal, a teljes kiszolgáltatottsággal, azaz olyan emberre utal, aki a társadalom peremére szorult. A kifejezés

bibliai korra irányuló társadalomtudományi kutatás céljával jött létre a Bruce J. Malina által alapított Context Group, akikhez a vonatkozó forrásirodalom többsége köthető.

⁵¹ Hogy a „szép név” Istenre vagy közelebbi keresztény értelemben Jézusra vonatkozik-e, abban a szerzők véleménye megoszlik. Akik Istenre vonatkoztatják, rámutatnak arra, hogy a nevezetni (έπικληθέν) tárgyesetű szenvedő melléknévi igenév a Septuaginta használatában megfelel a *πῶς* ige nifáljának, pl. 2Sám 6,2; 2Krón 6,33; Ám 9,12; Ézs 43,7; Jer 7,10–11. (Vö. Hermann W. BEYER, „βλασφημέω”, TDNT, I, Eerdmans 1964, 621–625). Akik Jézus nevével hozzák kapcsolatba, azok többnyire a keresztelési szertartás invokációjának gyakorlatára vezetik vissza a szóhasználatot. (Pl. Dibelius i. m. 140–141; Hoppe i. m. 58; Davids, Peter H.: *The Epistle of James: A Commentary on the Greek Text*. Exeter, 1982, Paternoster Press. 113–114). Az invokáció-értelmezésre nézve óvatosságra int Frankemölle, Hubert: *Der Brief des Jakobus*. (Ökumenischer Taschenbuch Kommentar zum Neuen Testament 17) Gütersloh, 1994, Gütersloher Verlagshaus. 396–398.

⁵² Szemben a Jk 1,9 versben használt *ταπεινὸς* – megalázott, alacsony, szegény sorsú – általánosabb jelentésű fogalommal. Párhuzamos használatához lásd például a hegyi beszédben a Mt 5,3-at vagy a szegényeknek hirdetett evangéliumról a Mt 5,11-et.

– hasonlóan a gazdag fogalmához – a gazdasági jelentésen túl mindig társadalmi és vallási jelentést is hordozott.⁵³

Jakab a szegényeket úgy mutatja be, mint akiket Isten választott ki arra, hogy hitben gazdagok (*πλουσίους ἐν πίστει*), a világ szemében szegények (*πτωχοὺς τῷ κόσμῳ*) legyenek, és hogy ők örököljék az Isten országát. Ez a bemutatás jól szemlélteti, hogy Jakab számára a szegények Jézus valódi követőit jelentik, akiket Isten választott ki, nem anyagiakban, hanem hitben gazdagok, és akik a mennyei királyság várományosai. Érdekes többletjelentést hordoz a *κόσμῳ* használata. Jakab levelében négyszer szerepelteti a fogalmat (1,27; 3,6; 4,4 kétszer), mindenik esetben Isten világrendjének ellentétéként.⁵⁴ Tehát a primordiális feszültség kozmikus léptékű, az Isten világrendje és a földi világ rendje között feszül. Feloldása ezért csak az eszkatológia szintjén lehetséges. A gyülekezet tagjainak ezt a különbséget látniuk kellene, de őket megtéveszti az aranygyűrű és az előkelő ruházat, megtéveszti a földi érvényesülést elősegíteni tudó lehetséges patrónus előtérbe helyezése. Ezért állíthatja Jakab a szegényekről azt is, hogy őket a gyülekezet tagjai megszegényítették, azaz tisztességtelenséggel illeték (*ἡτιμάσατε*) őket. És itt tér vissza a személyválogatás bűnének a témája, amely a levél írója szerint a gyülekezet belső meghasonulásához (*διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς*) vezet.

4.4. A személyválogatás szövevei

A kifejezés korabeli társadalmi-kulturális szövetét vizsgálva megállapítható, hogy a római etikett a társadalmi rangok és pozíciók szerinti megkülönböztetés etikettjét jelentette.⁵⁵ Ebben a társadalmi viszonyrendszerben a személyválogatás (*προσωπολημψία*) a viselkedés természetes és elvárt formája volt.⁵⁶ Római nézőpontból az nem jelentett mást, mint mindenkit azzal a tisztelettel (becsülettel)

⁵³ Vö. Malina, Bruce J.: *Wealth and Poverty in the New Testament and its World. Interpretation* 41 (1987) 354–367.

⁵⁴ Részletesen veti össze a két fogalomhasználatot Hartin, Patrick J.: *The Poor in the Epistle of James and the Gospel of Thomas. Hervormde Teologiese Studies* 53 (1997) 146–162.

⁵⁵ A fogalom többretű vizsgálatához, amelynek néhány gondolatát itt felhasználjuk, lásd Mongstad-Kvammen i. m. 99–114.

⁵⁶ Vö. Saller, Richard: *Status and Patronage*. In Bowman, Alan K. et al.: *The Cambridge Ancient History: The High Empire A.D. 70–192*. Vol. 11. Cambridge, 2000, Cambridge University Press. 817–854 (822).

illetni, amely neki a társadalmi helye szerint kijárt.⁵⁷ Az előkelő ember öltözete (fényes ruha, gyakran tóga) és kiegészítői (pl. aranygyűrű) egyértelmű jelzést hordoztak erre az elvárt viszonyulásra, amit Jakab a kényelmes, kiemelt hely felkínálásával szemléltet.⁵⁸

A személyválogatás kulturális szövetéhez tartozik, hogy a zsidó(-keresztény) közösségek számára, akiknél a vallási ethosz alapját jelentette a felebarát szeretetének parancsa, a római társadalom értékrendjével való azonosulás törekvése állandó feszültséget generált. Továbbá ebbe a hagyományba mélyen ágyazódott a személyválogatás fogalmához kapcsolódóan az igazságosság képze, mégpedig annak részrehajlás-mentes gyakorlása.⁵⁹ Az eltérő vallási-kulturális értékekből fakadó kulturális konfliktus ténye magyarázhatja a személyválogatás fogalmának gyakori előfordulását az újszövetségi levéltudományban.

A fogalom intertextuális vizsgálata azt mutatja, hogy az minden esetben Istenre vonatkozik, mint aki szentesíti az egyenlő bánásmód „abszurditását”. Például a Róm 2,11 szerint Isten nem személyválogató a zsidók és pogányok irányában (hasonló érvelés az ApCsel 10,34-ben). Az Ef 6,9 (vö. Kol 3,25) szintén Istenre mutat, mint aki nem személyválogató, miközben lelkiismeretes munkára biztatja a rabszolgát, urát pedig jó bánásmódra (tehát nem kifogásolja a fennálló társadalmi rendet). Ezekben az esetekben a személyválogató melléknévként szerepel, jelentésmezejét minden bizonnyal a Septuaginta *λαμβάνειν πρόσωπον* – felemelni arcát, felnézni valakire kifejezésből nyerte.⁶⁰ A fogalom az Újszövetségben egyedül Jakabnál szerepel igeként (2,9), de ami ennél is jelentősebb, hogy egyedül itt vonatkozik ember–ember közti viszonyra (2,1; 2,9).

⁵⁷ Hasonló szemlélet jelenik meg Pálnál: „Adjátok meg mindenkinek, amivel tartoztok: akinek az adóval, annak az adót, akinek a vámmal, annak a vámot, akinek a félelemmel, annak a félelmet, akinek pedig a tisztelettel, annak a tiszteletet.” (Róm 13,7)

⁵⁸ Az ülésrend részint a rangok leképezését jelentette, részint pedig az alacsonyabb rétegektől való megfelelő fizikai távolságot biztosította. (Vö. Saller: i. m. 820).

⁵⁹ Néhány jelentősebb hely: 2Móz 23,6–8; 3Móz 19,15; 5Móz 1,16–17. 16,18–20; Zsolt 58,2–3; Péld 24,23–29; Ézs 11,4–5; Jer 12,12.

⁶⁰ Példákhoz lásd Danker, Frederick W. (szerk.): *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*. Chicago, 2000, The University of Chicago Press. 887. jegyzet. Többen úgy vélik, hogy ez lehet egyike a legkorábbi keresztények által alkotott szavaknak (pl. Maynard–Reid: i. m. 49, Moo: i. m. 102).

5. Ha az Úr akarja és élünk...

5.1. A szövegrész

Jk 4,13–16 (ÚF)

¹³Tehát (Ἄγε νῦν) akik azt mondják: Ma vagy holnap elmegyünk abba a városba, és ott töltünk egy esztendő, kereskedünk (ἐμπορεύομαι) és nyereséget szerzünk (κερδαίνω); ¹⁴azt sem tudjátok, mit hoz a holnap! Mert a ti életek olyan, mint a lehelet (ἀτμίς), amely egy kis ideig látszik, aztán eltűnik (ἀφανίζω). ¹⁵Inkább ezt kellene mondanotok: Ha az Úr akarja és élünk (Ἐὰν ὁ κύριος ἴθελῃ, ἢ καὶ ζήσομεν), és ezt vagy azt fogjuk cselekedni. ¹⁶Ti azonban most kérkedtek (καυχάομαι) elbizakodottságotokban (ἀλαζονεία): minden ilyen kérkedés gonosz. ¹⁷Aki tehát tudna jót tenni, de nem teszi: bűne az annak.

5.2. Életek olyan, mint a lehelet

Jakab leplezetlen közvetlenséggel mondja ki, hogy fölöttébb önhitt dolog jövőt tervezni úgy, hogy közben az ember elmulaszt számolni Isten mindenhatóságával, szuverenitásával.⁶¹ A nyitó Ἄγε νῦν egyszerre hordoz „tájnyelvi ízeséget és félreérthetetlen nyomatékot”⁶², esetleg „nyers és követelő megszólítás”⁶³, de mindenképpen egy sémi feddési forma, aminek értelmét leginkább így lehetne visszaadni: „Gyerünk már”, „Na, most már”, „Ugyan már”. Mindez jól illik a 16. vers nyitó νῦν δὲ (most pedig) szavaihoz, és előre mutat a 15,1 még élesebb hangnemére, amelyet szintén az Ἄγε νῦν vezet be: „Most tehát, ti, gazdagok, sírjátok és jajgassatok a bekövetkező nyomorúságaitok miatt!”

A 4,13 konkrétan nem nevezi meg a gazdagokat, helyette körülíró módot használ, így Jakab üzenetét a „mondogatókhoz” (λέγοντες) intézi, azaz azokhoz, akik ilyesféle módon beszélnek. Hogy a gyülekezethez tartoztak-e azok, akik érdeklődését ennyire foglalkoztatta a kereskedés és a haszonszerzés (4,13) gondolata, az a szövegrészből egyértelműen nem derül ki. Ezért az értelmezők egyik része a kereskedőket jellemző fogalmak (főként a ἐμπορεύομαι) és az akár egy

⁶¹ Vö. Ézs 56,12; Zsolt 49,11; Péld 16,1; 27,1.

⁶² Keddie, Gordon J.: *Practical Christian*. (Welwyn Commentary Series) Evangelical Press, 1993. 146.

⁶³ Nystrom, David P.: *James*. (The NIV Application Commentary) Grand Rapids, 1977, Zondervan. 250.

évre idegenben berendezkedő életvitel alapján olyan nagykereskedőkre gondolnak, akik a hellenista világ nagy kereskedő városaiban tevékenykedve halmoztak fel jelentős vagyonokat.⁶⁴ Más szerzők inkább arra hajlanak, hogy itt a levél szerzője olyan prófétai beszédmódot használ, amely a szentírási hagyományon belül jól ismert, és amelynek üzenete nem feltételezi szükségszerűen a megszólítottak hallgatóságon belüli jelenlétét.⁶⁵ Jakab szerint az ilyen emberek – legyenek bár a haszonszerzés mohó megszállottjaiként „gazdagok” vagy pusztán életvitelüket illetően önteltek –, jövőjük tervezésében nem tudatosítják magukban Isten szuverenitását, figyelmen kívül hagyják mindenhatóságát, gondviselését. Az üzenet lényegében Jézus bolond gazdag példázatának üzenetét visszhangozza, amelyben Jézus a „Vigyázzatok, és őrizkedjetek mindenféle kapzsiságtól” tanítást szemlélteti. (Lk 12,15–20). A gazdag úgy viselkedik, „mintha nem lenne semmi és senki rajta kívül [...] mintha a szél sosem fújna, az utak mindig biztonságosak lennének, a piac pedig mindig stabil.”⁶⁶

Hasonlóan a példázatbeli bolond gazdaghoz, aki nagyobb csűröket építve remélte sok évre félretenni vagyonát, Jakab is az évre előre való magabiztos berendezkedést említi. De amíg a példázatban Isten maga jelenti be, hogy „még az éjjel elkérik tőled a lelkedet”, addig Jakab először a Péld 27,1 szavait idézi („Ne dicsekedj a holnapi nappal, mert nem tudod, mit hoz az a nap!”), majd egyszerűen közli a nem-alkudható tény, hogy „a ti életetek olyan, mint a lehelet”. (4,14)

Az *ἀπυῖς* (pára, lehelet) lényegében a Prédikátor *hebel* fogalmának görög megfelelője.⁶⁷ A *hebel* szó szerint párat jelent, amelynek értelmét két irányban lehetett megragadni.⁶⁸ Az egyik a temporalitás (tünékeny, efemer), a másik az egzisztenciális (hiábavaló, abszurd) jelentéskör. A teremtéstörténet Ábel fogalma

⁶⁴ Ez ellen érvelt korábban pl. Frankemölle (*Der Brief des Jakobus*, 637), aki szerint a fogalmak akár palesztinai helyi kiskereskedőkre is illenek. Az újabb kutatások ezt valószínűtlennek tartják. Részletes elemzéshez lásd Maynard-Reid *Poverty*, 71–77. Hasonlóan Brosend, William: *James and Jude*. Cambridge, 2004, Cambridge University Press. 125–127.

⁶⁵ Így Dibelius: *Der Brief des Jakobus* 231; Hartin, Patrick J.: *James*. Collegeville, MN, 2003, Liturgical. 233.

⁶⁶ Brosend: i. m. 126–127.

⁶⁷ Lásd például a Codex Vaticanus Préd 9,9 versének a fordítását (atmos), vagy a III–IV. századi görög fordítók, mint Aquila, Szümmakhosz és Teodotion szóhasználatát, akik a Prédikátor könyvének *hebel* kifejezését mindvégig *atmos*ként fordították. Vö. Brown, William P.: *Ecclesiastes*. (Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching) Louisville, 2000, John Knox Press. 123.

⁶⁸ Crenshaw, James L.: *Ecclesiastes. A Commentary*. (The Old Testament Library) Philadelphia, 1987, The Westminster Press. 58. Részletesebb fejlődéstörténethez lásd Van

az elsőhöz kapcsolódik, és a legkorábbi görög fordításokban is ezt az értelmet találjuk az *ἀτμίς* fogalmán keresztül, a későbbi fordítások aztán az etikai színezetű „hiábavaló” (gör. *ματαιότης*, lat. *vanitas*) irányában mozdultak el.⁶⁹

Jakab a pára képét az öntelt jövő-tervezés abszurditásának a szemléltetésére használja, amivel lényegében az ószövetségi életszemléletet emeli be a levelébe. Miközben teljesen helyénvaló Istenbe vetett bizalommal tekinteni a jövőre (Ézs 55,12; Zsolt 27,1; 146,4; Jób 29,18), balga dolog a jövő bizonyosságát feltételezni (Ézs 56,12; Zsolt 49,11; Péld 27,1 vö. Lk 12,16–20), mert az ember nem ura az időnek, még a saját idejének sem (Jer 10,23; Préd 9,1; Zsolt 31,15). Élete olyan, mint az elszáradó fű (Ézs 40,6–7, Zsolt 103,15), a virág (Jób 14,2). Továtűnő, mint egy árnyék (Zsolt 102,11; Jób 14,2), mint a szél (Jób 7,7), leginkább pedig, mint a pára vagy a köd. (Hós 13,3; Zsolt 39,5; 90,9–10) Szilárdnak és tartósnak tűnik megjelenésekor, de hamarosan szertefoszlik.⁷⁰ Ideje hát felébredni, sürget Pál is. (Róm 13,11) Ebben a bibliai szemléletben tehát a kérdés nem annyira az, hogy vajon milyen életminőség vár ránk a holnapban, hanem hogy egyáltalán lesz-e holnap.⁷¹ Jakab érvelésében tehát az élet törekenysége, tűnékeny jellege önmagában elég ok kell legyen arra, hogy az ember felhagyjon önteltségével, különben magatartása nem egyéb, mint hamis bizalomban, azaz elbizakodottságban (*ἀλαζονεία*) gyökerező kérkedés (*καυχάομαι*).

5.3. Ha az Úr akarja és élünk

Jakab a helyes magatartást a 15. versben fogalmazza meg: Isten autoritásának tudatosítása kell, hogy megelőzzön minden emberi aktivitást, tervezést és kivitelezést. Az embernek mindenkor emlékeznie kell arra, hogy élete és ideje teljes egészében Isten kezében van.⁷² Az önmagába és terveibe vetett hamis bizalom ellen az Istenbe vetett valós bizalomra kell támaszkodnia. E tudatosítás eszközeként Jakab mintamondatként kínálja a szállóigévé vált mondást, amely az

Leeuwen, R. C.: „Vapor”. In Bromiley, Geoffrey W. (szerk.): *The International Standard Bible Encyclopedia*. Vol. IV. Grand Rapids, 1988, Eerdmans. 966.

⁶⁹ A magyar fordításokban is használatos „hiábavaló” jelentés a görög *ματαιότης*-nek felel meg, amit több görög fordítás is használt, és ezt tette aztán általánosan használttá a IV. századi Hieronymus (Jeromos) a később *Vulgata* néven ismertté vált latin fordításában. Vö. Cook, Johann – Stipp, Hermann-Josef (szerk.): *Text-Critical and Hermeneutical Studies in the Septuagint*. Leiden–Boston, 2012, Brill. 167–168. A *hebel* etikai színezetéről és ősegyházi használatáról lásd Holm-Nilsen, Svend: On the Interpretation of Qoheleth in Early Christianity. *Vetus Testamentum* 24 (1974). 168–177.

⁷⁰ Dibelius: i. m. 169.

⁷¹ Moo: i. m. 155.

⁷² Vö. ApCsel 18,21; 1Kor 4,9; 16,7; Fil 2,19; Róm 1,10; 15,24; 3 Jn 10; Héb 6,3.

élet tűnékenysége és az Istenbe vetett bizalom teljes gondolatiságát Isten akaratában foglalja össze: „Ha az Úr akarja és élünk, és ezt vagy azt fogjuk cselekedni.”

Fontos röviden kitérni három lehetséges félreértés tisztázására. Először: Jakab nem a tervezés ellen száll síkra. Jakab itt is összhangban áll a bibliai szemlélettel, amely a cselekvés megtervezését kívánatos dolognak tartja (pl. 1Móz 41,35; Péld 6,6–8; ApCsel 11,29; Róm 1,13). Az evangéliumokban a toronyépítés vagy a hadba vonulás példázatai kifejezetten üdvösnek tartják a költségek előzetes számbavételét és a cselekvés megtervezését. (Lk 14,28–32)

Másodszor: Jakab nem magát a haszonszerzést ítéli el.⁷³ A prófétai irodalomból jól ismert a haszonszerzés vágyának leleplezése és elítélése (pl. Ám 8,4–5), de itt Jakab nem szól erről, sokkal inkább a nyereség megfelelő felhasználásáról (2,15–17; 5,1–5), illetve a profitszerzéshez kapcsolódó hamis biztonságérzetéről.⁷⁴

Harmadszor: Jakab nem az aggodalmaskodás diszpozícióját akarja megtehermenteni. A figyelemnek az emberi élet tűnékenységére és a jövő be nem biztosíthatóságára való irányításával látszólag Jakab az aggódo magatartást szorgalmazza. Ez azonban épp fordítva igaz! Az aggodalmaskodás bizonytalanságot, belső megosztottságot jelent. Jakab – Jézushoz (Mt 6,25–34) és Pálhoz (Fil 4,6–7) hasonlóan – épp ez alól oldozza fel hallgatóit, amikor is tényként közli az élet mulandóságának és a jövő bizonytalanságának valóságát, és megoldást kínál az ettől való szorongásra az Isten gondviselésére való hagyatkozás által.⁷⁵

Jakab lényegében egy végzetes mulasztási bűnre hívja itt fel a figyelmet, amelyből aztán minden öntelt kérdés és elbizakodottság gonoszsága ered: amikor az ember elmulasztja tudatosítani magában Isten mindenható gondviselését.⁷⁶ Ez a megközelítés segít megérteni, hogy a látszólag önálló 17. vers hogyan kapcsolódik mégis szervesen az egységhez: „Aki tehát tudna jót tenni, de nem teszi: bűne az annak.”

⁷³ Moo: i. m. 154.

⁷⁴ Davids: i. m. 172.

⁷⁵ Krabbendam: i. m. II. 709.

⁷⁶ Growler, David B.: *James Through the Centuries*. (Wiley Blackwell Bible Commentaries) Oxford, 2014, Wiley Blackwell. 253–254. Ezt a magatartást nevezi „funkcionális ateizmusnak” Wall, Robert: *Community of the Wise*. Valley Forge, PA, 1997, Trinity. 122.

5.4. Aki tudna jót tenni

A 17. versben a mulasztás bűne immár a lehető legáltalánosabb megfogalmazást nyer⁷⁷, ezzel mintegy etikai összefoglalását adva az elhangzottaknak.⁷⁸ Nem csak az a kérdés, hogy a kereskedő miként és milyen lelkülettel szerez, hanem az is, hogy mit kezd a megszerzett javakkal. A jó nem cselekvésének mulasztási bűne könnyen cselekvési, elkövetési bűnné válik.⁷⁹ (Az 5,1–6 lényegében ezeket a bűnöket sorolja fel.) A vers gondolatisága újra párhuzamba állítható a bolond gazdag példázatával, de még inkább a gazdag és Lázár példázattal (Lk 16,19–31), ahol is a gazdagnak életében lett volna lehetősége megtenni a jót vagyónával, de elmulasztotta azt. Ugyanakkor felidézhető az irgalmas szamaritanus példázata is, ahol a pap és a lévita bűne szintén a mulasztásban, a meg nem cselekvésben áll. Jakab itt tehát újra a Jézus-hagyomány szellemében fogalmaz, és üzenete közvetlenül eredeztethető Jézus radikális kölcsönösségi modelljéből⁸⁰, amelyben azoknak az asztalmeghívását szorgalmazza tanítványai számára, akiknek nincs lehetőségük azt viszonzni (Lk 14,12–14), akárcsak az aranyszabály jézusi pozitív, proaktív szemléletéből. (Mt 7,12; Lk 6,31) Mindez összhangban áll Jakab levele üzenetének egészével, ahol azt kéri olvasóitól, hogy „Legyetek az igének cselekvői, ne csupán hallgatói” (1,22), „tevékeny megvalósítója” (1,25), olyanok, mint akik hitüket cselekedeteik által teszik láthatóvá (2,14–26).

Következtetések

A Jakab levelében tetten érhető sajátos ősegyházi konfliktus nem annyira tényleges társadalmi csoportok között („szegények” és „gazdagok”) feszül, mint inkább a jézusi ethosz és a gyülekezet római társadalmi valósága között, azaz inkább vallási, ideológiai jellegű. Nem külső, hanem belső. A levélben a „szegény” és „gazdag” fogalmi túllépik a társadalmi csoport határait, és vallási jelentéssel telítődnek. Lényegében az Istenre hagyatkozás (hit), illetve az önmagukra támaszkodás (hitetlenség) jelképes kategóriáivá válnak. Az apostol tanítása egyér-

⁷⁷ A mulasztás bűnének „keskeny” olvasatát kínálja Sophie Laws (*The Epistle of James*. New York, 1980, Harper & Row. 193–194), aki szerint itt a Péld 3,27–28 („Ne késs jót tenni a rászorulóval, ha módodban van, hogy megtedd! Ha van mit adnod, ne mondd felebarátodnak: Menj el, jöjj vissza holnap, majd akkor adok!”) magyarázatával van dolgunk.

⁷⁸ Szemben Dibeliuszal, aki a verset önálló, nem kapcsolódó szólásként kezeli (*Der Brief des Jakobus*, 231).

⁷⁹ Moo: i. m. 158: „the sins of omission are at least as sinful as the sins of commission”.

⁸⁰ Lásd bővebben: Czire Szabolcs: *A történeti Jézus. A kutatás múltja és jelene*. Kolozsvár, 2009, Kolozsvári Egyetemi Kiadó. 239–241.

telmű: a magasat és az alacsonyít ne a mostani társadalmi rangok, hanem az eljövendő eszkatológiai reverzió fényében lássák, és annak megfelelően éljenek.

A szegény és gazdag kategóriák mentén a levélben többféle kettősség húzódik végig.

Kétféle bűn. A „szegények” bűne a személyválogatás, a „gazdagoké” az öntelt kérdés. A gyülekezet, amelynek Jakab megfogalmazza intéseit, személyválogató.⁸¹ Mint láttuk, ezzel kapcsolatban az első kijelentés az, hogy nem lehet bennük Jézus Krisztus hite, miközben személyválogatók, hiszen a kettő egymást kizárja. A 9. vers ehhez hozzáteszi, hogy „ha személyválogatók vagytok, bünt követtek el, és a törvény mint törvényszegőket marasztal el titeket.” Mindennek indoklása a királyi törvényre (*νόμον τελειτε βασιλικόν*) való utalással történik (3Móz 19,18 és Mk 12,30–31 és par.), amely megköveteli: „Szeresd felebarátodat, mint magadat!” Ha a két állapotot – a személyválogatást és Krisztus hitét – egyszerre próbálják fenntartani, akkor az apostol szerint önellentmondásba kerülnek, önmagukban megkülönböznek (*διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς*). Egyértelmű Jakab szimpatizálása a szegényekkel, és a gyülekezet tagjaitól is a Jézus-hagyományból ismert pozitív viszonyulást várja el irányukba. Ez éles ideológiai ellentétben áll a római társadalom etikettjével, de ellentétben áll azzal a gyülekezeti érdeklődéssel is, amely a magasabb rangú polgároknak patrónusokat keresne. Ezen a ponton jogos Jakab Pál-polémiáját felismerni.

Kétféle cselekvés. A hitet láthatóvá tevő cselekvés és a hitet nélkülöző önérdékű cselekvés áll szemben egymással. Az Istenbe vetett hitből fakadó cselekvés és a „gazdagok” cselekvése (4,13. 15.) közti ellentét szakadékként húzódik végig Jakab levelén. Jakab két mulasztási büntől óvva mutatja be a helyes magatartást: egyfelől az Isten gondviselésének állandó tudatosítása a híres *jakabi feltétellel*, amit mindannak a jónak a megtétele kell kövessen, amire az embernek lehetősége adódik. (4,17)

Kétféle dicsekvés. A „szegények” jogos dicsekvése az, amelynek tárgya az Istennel való kapcsolatból fakadó emberi méltóság: „καυχᾶσθω ... ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ”. (1,9) Ennek ellentéte az ön-centrikus elbizakodott kérdés: „καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονίαις” (4,16). A kettő iránya is ellentétes: az első felemel, az utóbbi „alacsonnyá tesz”, tehát a gazdag lényegében megalázott voltával dicsekszik. (1,10)

⁸¹ Moo szerint a gyülekezeti valóságra utal az a tény, hogy Jakab levelében ilyen nagy terjedelmet szentel a személyválogatás témájának (i. m. 99–100.).

Jakab levelének jellegzetes vonása a jelenre néző bölcsességi magatartás és a jövőre tekintő eszkatológiai váradalom együttállása.⁸² Az 1. és 4. fejezet elemzett részei inkább a dicsekvés kulcsfogalma köré rendeződnek, a 2. fejezet inkább a (bölcsességi) magatartást kéri számon a gyülekezettől a személyválogatás fogalmára építve. A bemutatott magatartási formák csak abban a jövőre irányuló eszkatolgikus bizalomnak a fényében értelmezhetőek, amely a levél egészén végigvonul. A környező társadalmi normákkal szembehelyezkedő radikális jézusi ethosz követelése azért lehetséges, mert Jakab eszkatológiai víziójában végül minden az isteni világrend szerinti helyére kerül.

⁸² Vö. Czire Szabolcs: „Kicsoda bölcs és értelmes közöttetek?” *Bölcsesség és eszkatológia Jakab levelében*. (Studia Doctorum Theologiae Protestantis 2) Kolozsvár, 2011. 159–169.